

Pontische Meeuwen *Larus cachinnans* langs de Nederlandse kust

Occurrence of Caspian Gulls *Larus cachinnans* along the Dutch coastline

Klaas van Dijk¹

¹ Vermeerstraat 48, 9718 SN Groningen, The Netherlands, klaas.vdijk@hetnet.nl

Sula (in press)

SULA Tijdschrift van de Nederlandse Zeevogelgroep (NZG) / Journal of the Dutch Seabird Group ISSN 0926-132X

Submitted 4 January 2013, accepted 3 June 2013, revised version returned to the editors 11 June 2013, online version of 13 September 2015 (see endnote on page 19 for backgrounds).

Summary

*The Caspian Gull *Larus cachinnans* is a scarce non-breeding waterbird in The Netherlands, thought mainly to occur inland. Recently, Van Bemmelen & Stegeman (2011) have shown that they also venture offshore. They present 28 records from 2009-2011 of birds seen in the Dutch sector of the North Sea, up to 85 km off Scheveningen. I document several additional records from the years before 2009, showing that the offshore occurrence goes back to at least 2002. Besides, I present records from the Belgian North Sea (Table 1) and from the German North Sea, as another addition to Van Bemmelen & Stegeman (2011). The records in the Belgian and German sectors concern birds seen during standardized ship-based surveys. An observer bias is responsible for the lack of records from earlier years in both countries, in concurrence with the situation in The Netherlands. The regular occurrence at Helgoland (German Bight) since at least 1997 is another clear demonstration of this observer bias.*

To get insight in the occurrence along the Dutch coast information was compiled from various sources, including data from websites like waarneming.nl and lauwersmeer.com, reports of the national waterbird surveys (Sovon), and personal observations of gull watchers. The oldest records concern birds photographed in the mid nineties. Some years later and since it became clear how to identify the species, Caspian Gulls were recorded and photographed everywhere along the Dutch coast. The daily maximum is 15 at Schiermonnikoog (October 2009), 13 at Texel (May 2012), 11 at Westkapelle (September 2010) and 7 at Scheveningen (January 2010), with an average seasonal maximum of 5 for Westkapelle (Fig. 11) and 3 for IJmuiden (Table 4). Such numbers have never been recorded during the national waterbird surveys (Table 2), with an

average seasonal maximum of 1.1 for the Wadden Sea (including all North Sea beaches along the islands, $N = 9$ seasons) and 0.1 for the Delta Area (midwinter counts, $N = 9$ seasons). These data underline earlier findings that the large-scale national waterbird counts are not suited to get a good picture of numbers and distribution of Caspian Gulls. Both casual observations and waterbird surveys indicate that there is no clear annual trend, but an observer bias makes this conclusion not very solid. Gull counts along the Belgian coastline (Fig. 5) show that they are present during the whole year. The same is true for The Netherlands (but a detailed analysis of the seasonal pattern was beyond the scope of this paper). The encounter histories of colour-ringed birds reveal that individuals are not very site faithful and that birds move between marine habitats and sites inland, including rubbish dumps. Altogether, a rough estimate indicates that the annual number using the marine environment in The Netherlands amounts to at least several dozens, more likely >100 birds. This number excludes hybrids, but it is not always clear where to draw the line between hybrids and pure Caspian Gulls (here defined as phenotypically "pure" individuals). The encounter histories indicate regular movements between the continent and the UK. It is yet unknown how and where these non-breeders (ca. 90 within the UK during mid-winter) cross the North Sea to reach Britain.

Inleiding

Grote aantallen Pontische Meeuwen *Larus cachinnans* broeden in de Oekraïne en in gebieden verder naar het oosten (Olsen & Larsson 2004, Rudenko 2006). Meer naar het westen broedt de soort lokaal in Polen en in het oosten van Duitsland. De vestigingen in Duitsland en in Polen zijn van vrij recente datum (Ryslavy 1993, Skórka *et al.* 2005, Neubauer *et al.* 2006). In Polen zaten in 2009 iets meer dan 1000 paren (Neubauer *et al.* 2010), de aantallen in Duitsland zijn een stuk lager (o.a. Ryslavy 2011). In 2012 is het eerste succesvolle broedgeval voor Nederland vastgesteld (Gelderblom 2012).

De soort is een vrij schaars voorkomende niet-broedvogel in het oosten van Nederland en in delen van Duitsland (Wahl *et al.* 2005, 2007, Hustings *et al.* 2006, Klein & Neubauer 2006, De Boer 2007). De situatie in andere delen van Nederland is minder goed bekend, onder andere omdat de landelijke watervogeltellingen niet zijn toegesneden op het krijgen van een goed beeld van lastig te determineren meeuwen als Pontische Meeuw en Geelpootmeeuw *Larus michahellis* (Hustings *et al.* 2008). Recente waarnemingen van Pontische Meeuwen op het Nederlands Continentaal Plat tot op 85 km west van Scheveningen waren daarom aanleiding voor Van Bemmelen & Stegeman (2011) om dit voorkomen te documenteren. In het artikel staan 28 waarnemingen uit 2009-2011 van vogels op de Noordzee, gezien tijdens scheepstellingen van IMARES en tijdens pelagische trips met *Pterodroma Adventures*. De auteurs geven aan dat de aanwezigheid op zee niet op voorhand was te verwachten en ze besluiten met de opmerking dat het onduidelijk is waarom er geen eerdere waarnemingen zijn, ook niet van elders op de Noordzee.

Samen met veel andere vogelaars zag ik op 21 september 2002 al eens een Pontische Meeuw op de Noordzee. Deze waarneming wordt hier gedocumenteerd, tezamen met andere gevallen die niet worden vermeld in Van Bemmelen & Stegeman (2011). Verder wordt een overzicht gegeven van het voorkomen langs de Nederlandse kust. Dit overzicht is vooral gebaseerd op losse waarnemingen, verzameld door navraag bij waarnemers en door het nazoeken van websites als waarneming.nl, lauwersmeer.com en avifaunagroningen.nl (stand 1 januari 2013). Gegevens uit de systematische watervogeltellingen worden eveneens gepresenteerd. Om een indruk te krijgen van herkomst en verplaatsingen wordt de levensloop besproken van geringde vogels, eveneens gebaseerd op losse waarnemingen. In box 1 wordt ingegaan op hybriden en op de naamgeving van geringde vogels uit Polen. Zie www.gull-research.org voor uitgebreide informatie over herkenning.

Eerdere waarnemingen op de Nederlandse Noordzee

Noord-Nederlandse vogelaars hebben jarenlang pelagische dagtochten georganiseerd naar de Noordzee ten noorden van Ameland en Schiermonnikoog. In de meeste jaren ging het om één tocht per jaar en globaal werd steeds hetzelfde gebied bezocht als tijdens de tochten vanuit Lauwersoog met *Pterodroma Adventures* (Fig. 6 in Van Bemmelen & Stegeman 2011). Tijdens de tocht van 21 september 2002 zagen we geruime tijd een Pontische Meeuw achter en naast de boot (Fig. 1). We voeren toen op ca. 15 km ten noorden van het oostelijk deel van Ameland, in de omgeving van 53°37'N; 05°57'O. Tijdens de tocht van 17 september 2006 zagen we eveneens een Pontische Meeuw (gefotografeerd, foto op lauwersmeer.com). Ook tijdens de tocht van 6 oktober 2007 werd een vogel gezien (Mark Broeckert) en tijdens de tocht van 14 september 2008 werden twee vogels gezien (Fig. 2-3). Verder werd op 15 september 2004 tijdens een tocht voor de kust van Scheveningen een vogel gezien die langdurig achter de boot zat (Vincent van der Spek, gefotografeerd) en op 29 september 2007 werd een vogel gezien tijdens een tocht voor de kust van Walcheren (Fig. 4). In alle zeven gevallen ging het om een eerste winter vogel.

Figuur 1. Pontische Meeuw, eerste winter, Noordzee ten noorden van Ameland, 21 september 2002. *First-winter Caspian Gull at the Dutch part of the North Sea, 21 September 2002* (Huub Lanters).

Waarnemingen op de Duitse en Belgische Noordzee

Vanaf 2009 worden bij scheepstellingen op het Duitse deel van de Noordzee regelmatig Pontische Meeuwen gezien (Andreas Buchheim). Verder worden op Helgoland, ruim 40 km ten noorden van de Duitse Waddeneilanden en 45 km WZW van de vastelandskust (Eiderstedt), al 15 jaar jaarlijks Pontische Meeuwen gezien, met een uitgesproken piek in oktober en in de eerste helft van november (Dierschke *et al.* 2011). Het maximum op één dag is 15 (27 oktober 2003 en 22 oktober 2006). Op 11 januari 1998 werden al eens negen vogels op één dag gezien (allen adult) en er zijn met foto's gedocumenteerde waarnemingen uit 1990, 1991 en 1993. Al deze vogels hebben eerst een flink eind over de Noordzee moeten vliegen. Ook op het Belgische deel van de Noordzee worden wel Pontische Meeuwen gezien (Tabel 1). Het verst van de kust waren twee vogels op 27 januari 2012 (37 km NNW van Oostende) en één vogel op 20 maart 2009 (21 km NW van Oostende). Het gebrek aan waarnemingen van voor 2009 op het Duitse deel wordt toegeschreven aan een waarnemereffect (Andreas Buchheim), overeenkomstig met de situatie bij de scheepstellingen in Nederland (Van Bemmelen & Stegeman 2011) en in België (Peter Adriaens).

Figuur 2. Pontische Meeuw, eerste winter, Noordzee ten noorden van Ameland, 14 september 2008. *First-winter Caspian Gull at the Dutch part of the North Sea, 14 September 2008* (Roef Mulder).

Figuur 3. Pontische Meeuw, eerste winter, Noordzee ten noorden van Ameland, 14 september 2008. *First-winter Caspian Gull at the Dutch part of the North Sea, 14 September 2008, different bird as in Fig. 2* (Roef Mulder).

Figuur 4. Pontische Meeuw, eerste winter, Noordzee ten westen van Westkapelle, 29 september 2007. *First-winter Caspian Gull at the Dutch part of the North Sea, 29 September 2007* (Thomas Luiten).

Datum <i>Date</i>	Aantal <i>Number</i>	Leeftijd <i>Age</i>	Locatie <i>Position</i>
15 Sept 2008	1	first winter	51°15'N; 02°53'E
27 Feb 2009	1	first winter	51°16'N; 02°50'E
27 Feb 2009	1	second winter	51°16'N; 02°50'E
20 Mar 2009	1	first winter	51°20'N; 02°48'E
20 Mar 2009	1	first winter	51°23'N; 02°44'E
21 Mar 2011	1	first winter	51°19'N; 02°51'E
27 Jan 2012	2	?	51°31'N; 02°38'E

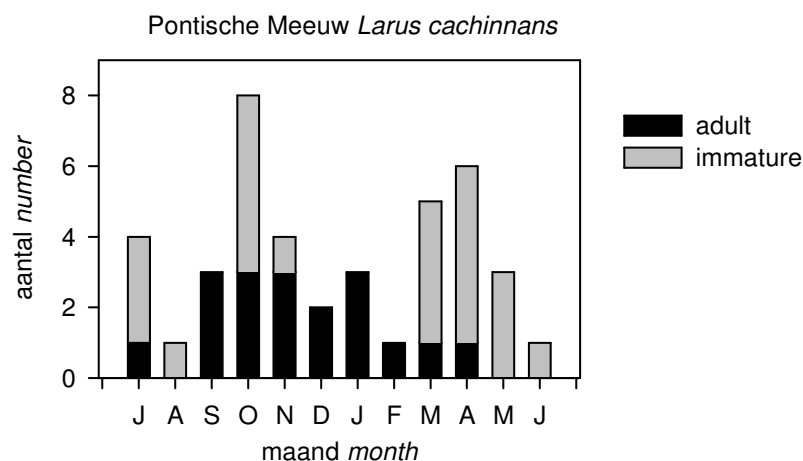
Tabel 1. Waarnemingen van Pontische Meeuwen bij maandelijkse scheepstellingen op het Belgische deel van de Noordzee. *Sightings of Caspian Gulls during systematic ship-based seabird surveys at the Belgian part of the North Sea.* Bron source: INBO (via Peter Adriaens).

Systematische tellingen langs de kust

Bij maandelijkse tellingen van alle meeuwen langs de hele Belgische kust werden altijd Pontische Meeuwen gezien (Fig. 5, Bosman 2009). De maxima bedroegen acht in oktober en zes in april (gemiddeld 3.4 per telling). In het mariene milieu in Nederland zijn dergelijke aantallen nooit gezien (Tabel 2). De Waddenzee (inclusief het Noordzeestrand van de eilanden) wordt in september, november, januari en mei en in een wisselmaand integraal geteld, deelgebieden worden zelfs maandelijks geteld. Het maximum voor de Waddenzee is drie (november 2009), maar meestal wordt geen enkele Pontische Meeuw gemeld. Het gemiddeld seizoensmaximum voor de Waddenzee is 1.1 en het gemiddelde van de seizoenssom (linker kolom in Tabel 2) bedraagt 1.6. In de Zoute Delta worden meeuwen alleen in januari geteld, maar ook daar worden ze nauwelijks opgemerkt. In januari worden in de Waddenzee eveneens weinig vogels gezien (maximaal 2, gemiddeld 0.6).

Ook bij frequente tellingen sedert eind 1998 van 10 km strand bij Noordwijk (Verkade 2012) werden nauwelijks Pontische Meeuwen gezien. Slechts tweemaal werd een vogel genoteerd, één op 14 november 2005 en één op 6 november 2006 (Hein Verkade), een gemiddeld seizoensmaximum van 0.2 voor de twaalf meest recente seizoenen. Bij Noordwijk valt het, gezien de beperkte tijd waarin de telling uitgevoerd moet worden, niet mee een Pontische Meeuw te ontdekken in de grote groepen meeuwen. Hetzelfde geldt voor veel gebieden in de Waddenzee en in de Zoute Delta. Ook daar moet bijna altijd binnen een beperkte tijd, rond hoog water in getijdegebieden, een groot gebied geteld worden. Op Schiermonnikoog zagen we tijdens deze hoogwatertellingen (Tabel 3, onderdeel van de landelijke tellingen) tot voor kort nooit een Pontische Meeuw. De eerste exemplaren werden pas gezien nadat we uitgebreid over het voorkomen van deze soort

hadden gediscussieerd, een adult in oktober 2012 en twee vogels (een adult en een eerste winter) in november 2012. Ook hier ontbreekt de tijd om tijdens de telling gericht groepen meeuwen af te zoeken op Pontische Meeuwen, zeker bij massale strandingen van Amerikaanse Zwaardschede *Ensis directis*. Op Schiermonnikoog kunnen de aantallen (foeragerende) meeuwen dan oplopen tot ruim 28 000 Zilvermeeuwen *Larus argentatus* en 19 000 Stormmeeuwen *Larus canus* in februari 1996, bijna 28 000 Zilvermeeuwen en 11 000 Stormmeeuwen in februari 2004 en 15 000 Zilvermeeuwen en 8000 Stormmeeuwen in januari 2010. Bijna al deze vogels zitten langs het strand en het is al een hele toer ze goed te tellen, laat staan er een Pontische Meeuw tussen te ontdekken.

Figuur 5. Aantallen Pontische Meeuwen langs de Belgische kust bij maandelijkse tellingen tussen februari 2008 en januari 2009 (Bosman 2009). *Trends in total numbers of Caspian Gulls present along the entire Belgian coast (65 km), based on simultaneous counts between February 2008 - January 2009.*

Seizoen Season	Waddenzee Dutch Wadden Sea		Zoute Delta	Binnenland midwintertelling	Seizoensmaximum NL Seasonal peak numbers	
	Seasonal total	January counts	Delta area January counts	Provinces in the inland January counts	N	month
2001/02	0	0	0	22	23	January
2002/03	1	0	0	31	35	January
2003/04	2	0	0	5	16	February
2004/05	0	0	0	1	8	December
2005/06	3	2	0	2	8	January
2006/07	0	0	0	1	4	Feb + Nov
2007/08	3	2	0	5	9	February
2008/09	1	0	1	6	16	February
2009/10	4	1	0	12	29	February

Tabel 2. Aantallen Pontische Meeuwen bij landelijke watervogeltellingen in Nederland¹. *Numbers of Caspian Gulls in The Netherlands (NL) counted during the national waterbird monitoring scheme. A season runs from 1 July - 30 June, the inland region is formed by the provinces Limburg, Gelderland, Utrecht, Flevoland, Overijssel and Drenthe.*

¹ Waddenzee incl. Noordzeestrand van eilanden, Zoute Delta incl. Voordelta, het binnenland is Limburg, Gelderland, Utrecht, Flevoland, Overijssel en Drenthe. Een seizoen loopt van 1 juli-30 juni, *seasonal total* is seizoenssom (zie tekst voor aantallen tellingen). Bron: watervogelrapporten van Sovon (www.sovon.nl).

J	A	S	O	N	D	J	F	M	A	M	J
4	4	13	3	16	6	18	5	3	3	12	2

Tabel 3. Seizoenspatroon van 89 hoogwatertellingen op Schiermonnikoog in 1994-2012 (zie Van Dijk 2005 voor uitleg over deze tellingen). *Seasonal distribution of high tide counts on the Wadden Sea island of Schiermonnikoog (The Netherlands) in 1994-2012 (N=89 counts).*

Een aflezing op Schiermonnikoog op 10 september 2010 van een vogel met geel PDUS geeft aan dat de soort gemakkelijk over het hoofd wordt gezien. De vogel zat langs de wadkant en de kleurring werd afgelezen na afloop van de telling, toen de teller naar de veerboot liep. Pas maanden later werd duidelijk dat het om een Pontische Meeuw ging. Hetzelfde gold voor de aflezing van een vogel met geel PDHN in de Eemshaven en voor meerdere aflezingen van gekleurringde vogels op Texel. Deze vogels werden aanvankelijk allemaal gedetermineerd als Zilvermeeuw en zulke waarnemingen zullen meestal als Zilvermeeuw in de teloverzichten worden opgenomen.

Losse waarnemingen in Noord-Nederland

Uit waarnemingen op lauwersmeer.com en op avifaunagroningen.nl valt op te maken dat vanaf 2000 jaarlijks regelmatig Pontische Meeuwen in en rond havens in Noord-Nederland worden gezien en gefotografeerd, met flink wat waarnemingen in Lauwersoog (Fig. 6) en in de Eemshaven. Ook bij Termunten worden al langere tijd regelmatig Pontische Meeuwen gezien. Gefotografeerde gevallen van voor die tijd zijn onder andere een eerste winter op 5 oktober 1994 in Lauwersoog (Grauwe Gors 23: 29, pas veel later herkend), een subadult in begin augustus 1995 op Vlieland (Versluys *et al.* 2002, Dutch Birding 21: 319) en een eerste winter op 16 mei 1999 in de haven van West-Terschelling (Versluys *et al.* 2002). Langs het Noordzeestrand van de Waddeneilanden worden eveneens regelmatig Pontische Meeuwen gezien. Voor Ameland bedraagt het maximum zes (30 december 2011, 1 tweede winter, 1 derde winter en 4 adult, Martijn Bot, langsvliegende vogels), voor Terschelling vier (22 december 2008, allen adult, Jaap Vink) en voor Vlieland drie (17 januari 2009, Leon Kelder).

Figuur 6. Pontische Meeuw, eerste winter, Lauwersoog, 25 december 1999. *First-winter Caspian Gull at Lauwersoog (The Netherlands), 25 December 1999* (Rommert Cazemier).

Hogere aantallen zijn gezien op Schiermonnikoog en op Texel. Op Schiermonnikoog gaat het om een maximum van 15 op 11 oktober 2009 (5 eerste winter, 4 tweede winter, 2 derde winter, 4 adult, Rob van Bemmelen) op het Noordzeestrand. Een dag eerder, op 10 oktober 2009, zag Rob hier vier vogels (3 eerste winter, 1 tweede winter). Het strand lag toen bezaaid met Amerikaanse Zwaardschede en Gewone Zeester *Asterias rubens* en

daarop foerageerden grote aantallen meeuwen. Op Texel waren in het voorjaar van 2012 zandopspuitingen langs het Noordzeestrand. Dit trok grote aantallen meeuwen aan en hieronder bevonden zich ook Pontische Meeuwen. Bij de zandopspuitingen bij paal 29 werden er maximaal tien gezien (16 maart, 4 eerste winter, 2 tweede winter, 1 derde winter, 3 adult, Ruud van Beusekom). Bij de zandopspuitingen bij paal 11-12 werden er maximaal 13 gezien (5 mei, 7 eerste winter, 4 tweede winter, 2 derde winter, Rob van Bemmelen). Langs het strand van Texel werden in het voorjaar van 2012 zeker drie vogels gezien die in Polen waren geringd: op 25 februari een adult met groen AP75, op 9 mei een eerste winter met groen 59P0 (op 14 augustus in IJmuiden, Fig. 10) en op meerdere dagen een tweede winter met geel PDPD (zie hieronder). Een eerste winter met oranje YH8.T (Fig. 7) werd langere tijd op Texel gezien: op 11, 12, 14, 15, 16, 17 en 25 maart bij paal 29 en op 3, 5 en 6 mei bij paal 11-12. De vogel was op 17 december 2011 op de vuilstort van Rainham (bij Londen) geringd, 350 km WZW van Texel. Ook op 30 januari zat de vogel bij Rainham, maar op 31 januari zat hij bij Beddington (27 km WZW van de ringplaats). Deze vogel was dus al heen en weer naar Engeland gevlogen, want Pontische Meeuwen broeden niet op de Britse eilanden.

Figuur 7. Pontische Meeuw, eerste winter, Noordzeestrand Texel, 14 maart 2012. *First-winter Caspian Gull at Texel (The Netherlands), 14 March 2012. Orange YH8.T (London GR 30473) ringed at Rainham Tip (Greater London, UK) on 17 December 2011* (Maarten van Kleinwee).

De waarnemingen van gekleurde vogels geven verder aan dat in Noord-Nederland in het najaar sprake is van doorstroming. Een eerste winter met geel PDHN (Gdansk DN 18606) zat op 10 augustus 2010 in de Eemshaven en ruim twee maanden later, op 19 oktober, in Den Haag. Een eerste winter met geel PDUS (Gdansk DN 18723) zat op 10 september 2010 op Schiermonnikoog en daarna, op 15 januari 2011, bij Moordrecht (Zuid-Holland). Ook later in januari is hij hier gezien, evenals op 1 februari en op 19 maart (op 24 februari op de Reeuwijksche Plassen). Twee jaar later, op 11 januari en op 8 februari 2013, zat hij op de vuilstort van Barneveld. Een tweede winter met geel PDPD (Gdansk DN 18665) zat op 26 augustus 2011 op de vuilstort van Groningen en bijna drie maanden later, op 16 november, op het Noordzeestrand van Texel (vervolgwaarnemingen op 4, 10 en 12 februari en op 10 en 11 maart 2012). Op 10 februari 2011, ongeveer een jaar eerder, zat de vogel op een vuilstort in Noord-Frankrijk. Alle drie vogels waren

als nestjong geringd bij Paczków (50°29'N; 16°58'O), in Zuidwest-Polen. De vondst van een vers dode eerste winter met geel PDSZ (Fig. 8) op 14 juli 2010 op het Noordzeestrand van Vlieland geeft aan dat jongen al vlot na het uitvliegen flinke afstanden kunnen afleggen (890 km WNW van de ringplaats). Een tweede geval van een dode vogel op Vlieland is de vondst op 9 augustus 2012 van geel PKTU op het badstrand (Gdansk DN 28725, geringd als nestjong bij Paczków op 25 mei 2012). Alleen de kleurring werd verzameld en de identificatie als (raszuivere) Pontische Meeuw is dus niet zeker (zie box 1).

Figuur 8. Pontische Meeuw, eerste winter, Vlieland, 14 juli 2010. *First-winter Caspian Gull at Vlieland (The Netherlands), found dead on 14 July 2010. Yellow PDSZ (Gdansk DN 18695) ringed as chick near Paczków (Poland) on 27 May 2010 (Kees Camphuysen).*

Daarnaast zijn er vogels uit Noord-Nederland die later in Engeland worden gezien, bijvoorbeeld geel PAB (Gdansk DN 26282) die op 30 oktober 2009 op de Noordzee bij Texel werd gezien (Fig. 1 in Van Bemmelen & Stegeman 2011, geringd in 2009 als nestjong bij Jankowice, 50°02'N; 19°28'O, in Zuid-Polen). Op 24 december 2009, minder dan twee maanden na de waarneming op de Noordzee, zat de vogel bij Rainham (Londen), maar op 14 maart 2010 zat hij op het Noordzeestrand van Terschelling. Later, op 3 januari 2011, werd hij weer in Engeland gezien, nu bij Dartford, ca. 10 km ten zuiden van Rainham. Deze vogel heeft dus al zeker drie maal een flink eind over zee gevlogen.

Losse waarnemingen langs de Hollandse kust

Langs de Hollandse kust worden eveneens al geruime tijd Pontische Meeuwen gezien. Een oud geval is een adult bij Katwijk op 7 november 1998 (foto in Van den Berg & Bosman 1999). Het maximum voor Scheveningen is zeven (19 januari 2010, Mars Muusse). Er zaten hier toen grote aantallen meeuwen, aangetrokken door zandopspuitingen. In IJmuiden, een gebied dat regelmatig wordt bezocht door vogelaars die gespecialiseerd zijn in het herkennen van meeuwen, wordt Pontische Meeuw regelmatig gezien (Tabel 4), met een gemiddeld seizoensmaximum van 2.9. Dit getal is een onderschatting, want niet altijd zijn alle waarnemingen doorgegeven. Bij IJmuiden worden ook wel geringde vogels uit Polen gezien, bijvoorbeeld op 9 oktober 2009 (Fig. 9) en op 14 augustus 2012 (Fig. 10). Drie maanden eerder, op 9 mei, zat groen 59P0 op Texel en de vogel is ook al tweemaal in Polen afgelezen, op 4 augustus 2011 in Poznań (121 km WNW van de ringplaats) en op 4 december 2012 bij Świdnica (ZW Polen).

Figuur 9. Pontische Meeuw, tweede winter, IJmuiden, 9 oktober 2009. *Second-winter Caspian Gull at IJmuiden (The Netherlands), 9 October 2009. Gdansk DN 24974 ringed as chick near Jankowice (Poland) on 22 May 2008 (Mars Muusse).*

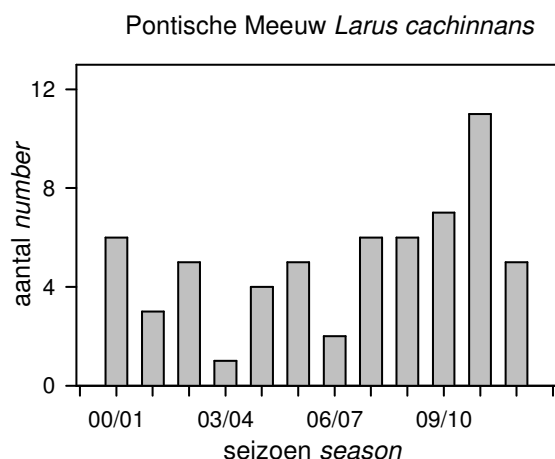
Figuur 10. Pontische Meeuw, tweede winter, IJmuiden, 14 augustus 2012. *Second-winter Caspian Gull at IJmuiden (The Netherlands), 14 August 2012. Green 59P0 (Gdansk DN 20684) ringed as chick near Turek (52°00'N; 18°39'E, Poland) on 14 May 2011 (Roy Slaterus).*

Seizoen <i>Season</i>	Aantal <i>Number</i>	Maand <i>Month</i>	Waarnemer <i>Observer</i>
2000/01	4	January	Sander Bot
2001/02	2	December	Aart Vink
2002/03	2	September	Jaap Bouwman
2003/04	4	Aug + Sept	Theo Muusse
2004/05	2	September	Theo Muusse
2005/06	6	November	Theo Muusse
2006/07	1	August	Mars Muusse (F)
2007/08	3	October	Ruud Altenburg (F)
2008/09	1	Aug/Sept/Jan	several observers (F)
2009/10	1	several months	several observers (F)
2010/11	3	October	Ruud Altenburg (F)
2011/12	6	December	Ruud Altenburg (F)

Tabel 4. Seizoensmaxima van Pontische Meeuw in de IJmond (zuidpier.com) op grond van losse waarnemingen (bron waarneming.nl). Een seizoen loopt van 1 juli-30 juni, F = gefotografeerd. *Numbers of Caspian Gulls at IJmuiden (The Netherlands), based on non-systematic observations. A season runs from 1 July-30 June and the numbers refer to the seasonal maximum recorded at one day (F = photographed).*

Losse waarnemingen in België en in Zeeland

Langs de Belgische kust werden meer dan tien jaar geleden al regelmatig Pontische Meeuwen gezien en gefotografeerd (Spanoghe 2002). Bij Westkapelle worden ze vanaf 1998 jaarlijks gezien, ter plaatse op het strand of vliegend boven zee (waarneming.nl). Oudere gevallen zijn drie vogels op 13 oktober 1998 (Theo Muusse) en drie adulten op 17 november 1999 (Pim Wolf); het gemiddeld seizoensmaximum voor de afgelopen twaalf seizoenen is 5.1 (Fig. 11). Dagen met hogere aantallen met informatie over leeftijden waren onder andere 23 september 2010 (elf, waaronder 2 tweede winter, 1 derde winter, 1 vierde winter en 3 adult, Theo Muusse), 21 oktober 2009 (zes, 2 eerste winter, 1 tweede winter, 3 adult, Theo Muusse), 12 november 2008 (vijf, 1 eerste winter, 2 tweede winter, 2 adult, Pim Wolf), 24 november 2007 (zes, 1 eerste winter, 1 tweede winter, 2 vierde winter, 2 adult, Ies Meulmeester) en 21 oktober 2004 (vier, 3 eerste winter, 1 adult, Theo Muusse). Tot slot werden op 28 oktober 2012 tijdens een pelagische tocht voor de kust van Walcheren zes vogels op zee gezien (2 eerste winter, 2 tweede winter, 1 derde winter en 1 adult, Marcel Klootwijk).

Figuur 11. Seizoensmaxima van Pontische Meeuw bij Westkapelle op grond van losse waarnemingen (bron waarneming.nl). Een seizoen loopt van 1 juli-30 juni. *Numbers of Caspian Gulls at Westkapelle (The Netherlands), based on non-systematic observations. A season runs from 1 July-30 June and the numbers refer to the seasonal maximum recorded at one day.*

Bij Westkapelle zijn zeker vier vogels gezien die in de Oekraïne waren geringd. Alle vier waren ze als nestjong geringd in een binnenlandkolonie langs de Dnjepr bij Kaniv, 350 km noord van de Zwarte Zee en 1980 km oost van Westkapelle. In deze kolonie worden jaarlijks forse aantallen geringd (3409 in 1997-2006, Grishchenko *et al.* 2006). Bij Westkapelle ging het om Kiev L 000992 (geboren in 1999, gezien op 19 december 2000), om Kiev L 004547 (geboren in 2002, gezien op 16 juli 2004 en op 4 oktober 2004), om Kiev T 001093 (Fig. 12, ook gezien op 5 november 2008) en om Kiev T 001380 (Fig. 13, ook gezien op 9 en 11 november 2008). In 2010 zat de vogel op 23 september en op diverse dagen tussen 14 en 28 oktober bij Westkapelle, maar op 2 oktober in Oostende (België, gefotografeerd), ruim 45 km naar zuidwest. Verder zijn bij Westkapelle verschillende vogels gezien die in Polen waren geringd. Een voorbeeld is een tweede winter met geel PHNN (Gdansk DN 27518, geringd in 2011 als nestjong bij Paczków). De vogel werd eerst gezien in achtereenvolgens Rotterdam (29 januari), de Biesbosch (7 mei) en Groningen-stad (10 juli), alvorens op de avond van 21 november op te duiken bij Westkapelle (net binnendijs). Vervolgens zat hij vanaf 7 december in en rond Dordrecht.

Figuur 12. Pontische Meeuw, adult, Westkapelle, 11 november 2008. *Adult Caspian Gull at Westkapelle (The Netherlands), 11 November 2008. Kiev T 001093, ringed as chick near Kaniv (49°46'N; 31°28'E, Ukraine) on 27 May 2004 (Thomas Luiten).*

Figuur 13. Pontische Meeuw, adult, Westkapelle, 23 september 2010. *Adult Caspian Gull at Westkapelle (The Netherlands), 23 September 2010. Kiev T 001380, ringed as chick near Kaniv (Ukraine) on 27 May 2004.* (Theo Muusse).

Een vogel met oranje YH0.T is het derde voorbeeld van een Pontische Meeuw die zowel in Engeland als in Nederland is gezien. Hij werd op 22 oktober 2011 als eerste winter op de vuilstort van Rainham bij Londen geringd (ntgg.org.uk). Daarna zat hij op 15 en 29 december en op 12 januari en 2 februari 2012 op de vuilstort van Blaringhem in Noord-Frankrijk (180 km naar OZO). Vervolgens zat hij op 17 en 19 februari 2012 op Neeltje Jans (Fig. 14). Vier dagen daarna, op 23 februari, zat hij weer in Blaringhem (140 km ZW van Neeltje Jans) en hij werd hier ook gezien op 15 maart, op 28 juni, op 20 en 27 september en op 11 oktober. De omzwervingen maken tevens duidelijk dat vogels langs de kust korte tijd later ook in het binnenland kunnen worden gezien, en vice versa (de vuilstort bij Blaringhem ligt 40 km landinwaarts en geel PDPD was hier ook gezien).

Figuur 14. Pontische Meeuw, eerste winter, Oosterscheldekering, 17 februari 2012. *First-winter Caspian Gull at the Oosterschelde storm sudge barrier (The Netherlands), 17 February 2012. Orange YH0.T (London GR 15169) ringed at Rainham Tip (Greater London, UK) on 22 October 2011* (Thomas Luiten).

Discussie

In de kustzone worden Pontische Meeuwen dus al flink wat langer op zee gezien dan uit Van Bemmelen & Stegeman (2011) naar voren komt. De lage frequentie van de pelagische dagtochten en de geringe omvang van het gebied wat dan wordt bestreken, maken het, tezamen met de waarnemingen langs de kust, aannemelijk dat de soort hier al lange tijd regelmatig voorkomt. De waarnemingen op Helgoland (Dierschke *et al.* 2011) en in België (dit artikel) wijzen erop dat dit ook geldt voor het Duitse en het Belgische deel van de Noordzee. De situatie verder op zee is lastiger in te schatten, want in de vele rapporten over de scheepstellingen worden bijna altijd alleen prioritaire soorten en/of belangrijke soorten vermeld. Bovendien werden Pontische Meeuwen lange tijd niet op zee herkend. Wel wijzen de tijdreeksen van Westkapelle en IJmuiden (Fig. 11, Tabel 4) er op dat er in de afgelopen twaalf jaar geen sterke aantalsveranderingen zijn geweest, min of meer in overeenstemming met de tijdreeksen van de watervogeltellingen (Tabel 2). De niet gekwantificeerde waarneeminspanning zorgt ervoor dat de zeggingskracht van beide tijdreeksen niet heel groot is. De grote verschillen in aantallen tijdens de tellingen en aantallen op grond van losse waarnemingen bevestigen de opvatting in Hustings *et al.* (2008) dat de grootschalige watervogeltellingen niet geschikt zijn voor het krijgen van inzicht in het voorkomen van de soort. Wel is duidelijk dat vogelaars met kennis van en interesse in de identificatie van grote meeuwen overal langs de kust Pontische Meeuwen zien en fotograferen, vanaf de tijd dat duidelijk werd hoe ze herkend konden worden (hetzelfde geldt voor het binnenland, Bakker *et al.* 2000, Altenburg & Muusse 2004, Hustings *et al.* 2006, De Boer 2007). In België (Fig. 5) worden Pontische Meeuwen jaarrond langs de kust gezien, in overeenstemming met de situatie in het oosten van Nederland (Hustings *et al.* 2006, De Boer 2007) en die langs de Nederlandse kust (waarneming.nl, hier niet verder geanalyseerd).

De ringaflezingen geven aan dat Pontische Meeuwen flink kunnen rondzwerven en dat er een flinke turnover is. Het is niet duidelijk of er sprake is van een homogene verspreiding langs de kust, maar al met al lijkt het aannemelijk dat jaarlijks vele tientallen, maar vermoedelijk >100 individuen gebruik maken van de mariene gebieden in Nederland (ter vergelijking: Altenburg & Muusse 2004 geven aan dat alleen al in de regio Amsterdam jaarlijks 10-15 vogels worden gezien). De aflezingen geven verder inzicht in de geboortegrond van de vogels (Polen en de Oekraïne). Als nestjong geringde vogels uit dezelfde kolonie in Centraal-Oekraïne zijn ook elders in Nederland gezien, onder andere bij Dodewaard en Beuningen in mei en juli 2000 (Aarts 2001) en in Groningen-stad in juli 2006 (Grauwe Gors 36: 30-35). Een als nestjong geringde vogel uit een kolonie langs de Zee van Azov werd in december 1991 bij Geldermalsen gezien (Ebels *et al.* 1996).

Box 1. Hybriden en naamgeving.

In het binnenland van het oosten van Duitsland, in het binnenland van Polen en in een groot gebied ten oosten daarvan is een brede secundaire contactzone tussen Zilvermeeuw en Pontische Meeuw (Fig. 1 in Neubauer *et al.* 2009). Hier zijn kolonies waar beide soorten door elkaar broeden (in zuivere paren en in mengparen), maar waar ook hybriden broeden (Neubauer *et al.* 2006, Zagalska & Neubauer 2012, Dmitry Goncharov, Ronald Klein). Ook het eerste broedgeval in Nederland had betrekking op een mengpaar (man Pontische Meeuw X vrouw Zilvermeeuw, Gelderblom 2012). Hybriden, de nakomelingen van mengparen, worden ook in Nederland gezien maar het is onduidelijk om hoeveel vogels het gaat. Bovendien is nog niet duidelijk waar de grens ligt tussen een genotypisch zuivere Pontische Meeuw en een hybride die op uiterlijke kenmerken wordt gedetermineerd als Pontische Meeuw (Gibbins *et al.* 2011, Zagalska & Neubauer 2012), zie Cottaar (2004) en Neubauer *et al.* (2010) voor een vergelijkbare discussie bij Geelpootmeeuw. Hier hanteer ik, conform Zagalska & Neubauer (2012), de definitie van fenotypisch zuivere Pontische Meeuwen, vogels die op uiterlijke kenmerken als Pontische Meeuw zijn gedetermineerd. Toekomstig onderzoek zal moeten uitwijzen welk deel hiervan genetisch (on)zuiver is.

In Polen worden veel Pontische Meeuwen als nestjong in gemengde kolonies geringd. Tijdens het ringen is het meestal onmogelijk ze goed op naam te brengen en de Poolse Ringcentrale heeft daarom voor nestjongen uit dit soort kolonies een aparte categorie in het leven geroepen. "*Larus cachinnans kolonia*" zijn nestjongen geringd in kolonies waar vooral Pontische Meeuwen broeden (o.a. de vogels die bij Paczków zijn geringd), of nestjongen waarvan bekend is dat één van de ouders een Pontische Meeuw is. "*Larus argentatus kolonia*" zijn nestjongen geringd in kolonies waar vooral Zilvermeeuwen broeden, of nestjongen waarvan bekend is dat één van de ouders een Zilvermeeuw is. Op de meldformulieren van de Poolse Ringcentrale kunnen ook namen staan als "*Herring Gull group Larus argentatus sensu lato*" (de naam van groen 59P0, Fig. 10) of als "*Larus argentatus/cachinnans*". De laatste naam is voor volgroeide vogels (is alles wat geen nestjong is) met kenmerken van Pontische Meeuw, maar waarbij tevens duidelijk is dat het individu geen pure *cachinnans* is. De werkelijke identiteit moet dus later worden bepaald: door waarnemingen in de kolonie (welke ouders horen bij welk jong), of door foto's en/of gedetailleerde beschrijvingen die (veel) later worden gemaakt, bijvoorbeeld in Nederland. Zonder fotografische documentatie is het bovendien lang niet altijd duidelijk of we te maken hebben met een hybride, zeker omdat ook aflezers het lang niet altijd met elkaar eens zijn. Ter illustratie geef ik drie voorbeelden.

Het eerste voorbeeld is geel PHHS, gezien bij Scheveningen op 8 oktober 2011 (Fig. 15). De vogel werd toen geïdentificeerd als een hybride met verschillende kenmerken die passen bij Geelpootmeeuw. Twee maanden later, op 12 december 2011, zat de vogel op het strand bij Noordwijk bij paal 73 (25 km NO van Scheveningen). Hij werd toen als Zilvermeeuw genoteerd. Daarna is hij driemaal (op 2 en 25 januari en op 20 februari 2012) in de Starrevaart (bij Voorschoten) gezien, maar steeds benoemd als Pontische Meeuw. Op het terugmeldformulier staat "*Caspian Gull colony Larus cachinnans kolonia*", maar dat houdt dus niet in dat het dan een (raszuivere) Pontische Meeuw moet zijn. Al kan dat wel.

Figuur 15. Ongeïdentificeerde grote meeuw, eerste winter, strand bij Scheveningen, 8 oktober 2011. *Unidentified large gull from the Herring Gull Group, first winter, Scheveningen (The Netherlands), 8 October 2011. Yellow PHHS (Gdansk DN 27225) ringed as chick near Paczków (Poland) on 26 May 2011 (Vincent van der Spek).*

Het tweede voorbeeld is groen XKAC (Fig. 16). De vogel is in 2003 als nestjong geringd bij Sedlitz (51°33'N; 14°06'O) in de Lausitz (in het oosten van Duitsland), in een kolonie waar Zilvermeeuw, Pontische Meeuw en Geelpootmeeuw door elkaar broeden (Ryslavy 2006, Ronald Klein). Op het terugmeldformulier van de Hiddensee Ringcentrale staat "*Herring Gull (Group) Larus argent./cachin./michah.*" als naam. De vogel werd op 30 september en 25 oktober 2008 op het Noordzeestrand van Vlieland gezien. Beide aflezingen waren van dezelfde waarnemer. Hij had de vogel de eerste maal genoteerd als 'Pontische Meeuw met vraagteken' en de tweede maal als Zilvermeeuw. Daarna werd de vogel twee maal (twee verschillende waarnemers) als Zilvermeeuw benoemd, op 3 januari 2011 (Terschelling) en op 31 januari 2012 (Rijnkade in Arnhem). In

november en op 15 december (ook gefotografeerd) zat hij weer op het Noordzeestrand van Terschelling. In 2013 zat groen XKAC in een kolonie langs de Nederrijn bij Amerongen. De vogel, een vrouwtje, was gepaard met een Geelpootmeeuw en heeft hier succesvol gebroed. Op 21 mei werden beide vogels op het nest gevangen (PieterGeert Gelderblom).

Figuur 16. Hybride Zilvermeeuw x Pontische Meeuw, adult, Noordzeestrand Terschelling, 12 november 2012. *Hybrid Herring x Caspian Gull, Terschelling (The Netherlands), 12 November 2012. Green XKAC (Hiddensee EA 126.797) ringed as chick in a mixed colony in the Lausitz (Germany) on 10 June 2003 (Jaap Vink).*

Figuur 17. Hybride Zilvermeeuw x Pontische Meeuw, adult, Lauwersoog, 28 januari 2012. *Hybrid Herring x Caspian Gull, Lauwersoog (The Netherlands), 28 January 2012. Green 86P1 (Gdansk DN 13659) ringed as chick in a mixed colony near Włocławek (Poland) on 18 May 2006 (Marco van der Velde).*

Het derde voorbeeld is groen 86P1 (Fig. 17). De vogel werd in 2006 als nestjong geringd bij Włocławek (52°39'N; 19°08'O, in Midden-Polen), in een kolonie waar Zilvermeeuwen, Pontische Meeuwen en een flink aantal hybriden door elkaar broeden (Zagalska & Neubauer 2012). Het terugmeldformulier vermeldt "*Larus argentatus kolonia*" als naam en bekend is dat de moeder *argentatus* kenmerken heeft. De vogel was op 18 april 2009 even terug in de geboortekolonie en werd toen geïdentificeerd als Pontische Meeuw. Hij zat op 16 november 2010 in de haven van Lauwersoog (benoemd als Pontische Meeuw), op 22 januari 2011 op het strand van Vlieland (benoemd als Zilvermeeuw) en in het seizoen van 2011/12 weer bij Lauwersoog (gefotografeerd op 17 augustus, 12 oktober en in januari). Dergelijke hybriden zullen af en toe als Pontische Meeuw in tellijsten en overzichten staan, maar omgekeerd (zie eerder) worden zuivere Pontische Meeuwen ook wel als Zilvermeeuw afgelezen en als Zilvermeeuw ingeboekt.

De waarnemingen van de geringde vogels geven tevens aan dat er uitwisseling is tussen Engeland en Nederland. De soort is dwaalgast in Schotland (Gibbins *et al.* 2010) en in Ierland (irbc.ie) en voor Engeland ging het in de tweede helft van de eerste decade van deze eeuw om een geschat midwintertotaal van 90 (Musgrove *et al.* 2011), vooral in East Anglia en in de West Midlands (o.a. Dean 2012). Nader onderzoek moet uitwijzen welk deel de Noordzee gebruikt voor de oversteek en hoe frequent dergelijke passages plaatsvinden. Het jaarverslag uit 2009 van de Britse Ringcentrale (Clark *et al.* 2010) bevestigt dat deze vogels uit landen als Polen en de Oekraïne komen. Er waren hier toen al 19 in Polen en 8 in de Oekraïne geringde Pontische Meeuwen gezien, in bijna alle gevallen vogels die als nestjong waren geringd en waarvan het (kleur)ringnummer werd afgelezen. Hieronder zat ook een nestjong uit Polen uit 2006 dat in februari 2007 in Noord-Ierland was gezien (Coiffait *et al.* 2008). Recente aflezingen in Spanje van vogels uit Polen (gaviotasyanillas.blogspot.nl, madrid-gull-team.blogspot.nl) onderstrepen dat Pontische Meeuwen flinke afstanden af kunnen leggen. Zo zag ik op 6 april 2013 in Groningen-stad een derde winter met geel PDLH (Gdansk DN 18635, geringd als nestjong bij Paczków in 2010), die als eerste winter (op 17 december 2010 en op 19 januari 2011) en als tweede winter (op 5 december 2011) langs de noordkust van Spanje was gezien (1670 km ZW van de ringlocatie; 1280 km NO van Spanje naar Groningen-stad).

Leeftijdssamenstelling

Op de Nederlandse Noordzee werden weinig adulten gezien (Tabel 5). Op Helgoland (Dierschke *et al.* 2011, N=384) zaten in december-maart vooral adulten, maar in april-juli (de broedperiode) bijna uitsluitend onvolwassen vogels. Tijdens de piekperiode (oktober) was het aandeel adulten en het aandeel eerste winter vogels hier ongeveer even hoog (ruim een derde). De leeftijdssamenstelling in de West-Midlands in Engeland (binnenland, hoofdzakelijk wintermaanden, 1999-2007) komt overeen met die in het binnenland van Polen. Daar werd in januari-februari 2001 een verhouding gevonden met gemiddeld 58% adulten en 28% eerste winter vogels (Faber & Neubauer 2002, N=649). Rond Arnhem werden eveneens vooral adulten gezien (76%, N=172, De Boer 2007), maar rond de vuilstort van Wijster (oktober 1998 - april 1999) werden vooral eerste winter vogels gezien. Nader onderzoek moet uitmaken of de verschillen zijn te verklaren door leeftijdsgebonden verschillen in habitatvoorkeur (kust versus binnenland), door leeftijdsgebonden verschillen in afstand tussen broedkolonie en wintergebieden en/of door factoren als toeval en waarnemereffecten.

Gebied Area		Leeftijd Age				N	Bron Source
		1W	2W	3W	AD		
Nederlandse Noordzee <i>Dutch part of North Sea</i>	N %	21 49%	9 21%	8 19%	5 12%	43	1
Belgische kust <i>along Belgian coast</i>	N %		23 ¹ 56%		18 44%	41	2
West Midlands regio <i>West Midlands Region (UK)</i>	N %	20 23%	16 19%	4 5%	46 54%	86	3
Drenthe (rond Wijster) <i>Province of Drenthe (NL)</i>	N %	18 50%	3 36%	5 14%	10 28%	36	4

¹ Geen onderscheid tussen de niet adulte leeftijdsgroepen. *Based on large-scale countings of gulls where observers recorded only two ages classes (adult and immatures).*

Tabel 5. Leeftijdssamenstelling bij Pontische Meeuwen. *Age structure of records of Larus cachinnans.* 1W = eerste winter *first winter* (etc.); AD = adult *adult*. Bronnen *sources*: (1) dit artikel *this paper*, Van Bemmelen & Stegeman (2011); (2) Bosman (2009); (3) Dean (2012); (4) Rudy Offereins.

Was het voorkomen op zee op voorhand te verwachten?

Van Bemmelen & Stegeman (2011) geven geen bron bij hun bewering (pag 103) dat Pontische Meeuw een terrestrische verspreiding kent. Vermoedelijk baseren ze zich op de situatie in Polen (Faber & Neubauer 2002, Neubauer *et al.* 2006). Maar rond de Perzische Golf en langs de kusten van de Zwarte Zee, de Kaspische Zee en de Middellandse Zee (Israël) is Pontische Meeuw een gewone verschijning in het mariene milieu en in de Oekraïne zijn er flinke broedkolonies langs de Zwarte Zee (oa. Olsen & Larsson 2004, Rudenko 2006, Scott 2007, Amini & Willems 2008, Amini & Van Roomen 2009, Kostushyn *et al.* 2011). Deze situatie past dus prima bij die in Nederland en in de landen om ons heen. Het Nederlandse en het Belgische deel van de Noordzee, maar ook Engeland, ligt verder van de broedgebieden in Polen en in de Oekraïne dan, bijvoorbeeld, de provincie Limburg. Deze wat grotere afstand van de broedgebieden kan een andere verklaring zijn voor lagere aantallen langs de kust en wat verder op zee (maar sterke waarnemereffecten vertroebelen een juist beeld, zowel voor de situatie op de Noordzee als voor de situatie verder op zee in gebieden meer naar het oosten). Er is dus geen grond voor het idee dat het voorkomen op zee niet op voorhand was te verwachten. Wel wijzen de in dit artikel gepresenteerde gegevens erop dat de soort zich opportunistisch gedraagt en vaak is te vinden op locaties met veel en gemakkelijk te bemachtigen voedsel.

Dankwoord

Dit artikel is opgedragen ter nagedachtenis aan Huub Lanter (Fig. 1). Dank aan alle vogelaars en ringers voor hun inspanningen, dank aan de fotografen voor het beschikbaar stellen van hun foto's en verder dank aan iedereen die behulpzaam is geweest bij de tot standkoming van dit artikel.

Referenties

- Aarts B. 2001. Pontische Meeuw uit de Oekraïne bezoekt Beuningse vuilstort. *Maurik* 27: 27-28.
 Altenburg R. & Muusse M. 2004. Herkenning en voorkomen van eerste kalenderjaar grote meeuwen in Amsterdam. *De Gierzwaluw* 42(2): 1-32.
 Amini H. & Willems F. 2008. Waterbirds in Iran, January 2007. Rapport. Department of Environment, Teheran.

- Amini H. & van Roomen M. van 2009. Waterbirds in Iran, January 2009. Rapport. Department of Environment, Teheran.
- Bakker T., Offereins R. & Winters R. 2000. Caspian Gull Gallery. *Birding World* 13: 60-74.
- Bemmelen R. van & Stegeman L. 2011. Pontische Meeuwen op de Nederlandse Noordzee. *Sula* 24: 97-108.
- Berg A. van den & Bosman C. 1999. Avifauna van Nederland 1. GMB, Haarlem.
- Boer V. de 2007. Voorkomen van Geelpootmeeuw en Pontische Meeuw in het Hart van Gelderland. *Vlerk* 24: 86-92.
- Bosman D. 2009. Gulls along the Belgian coast. Ms thesis, Universiteit van Gent, Gent.
- Clark J. *et al.* 2010. Bird ringing in Britain and Ireland in 2009. *Ringings & Migration* 25: 88-127.
- Coiffait L. *et al.* 2008. Bird ringing in Britain and Ireland in 2007. *Ringings & Migration* 24: 104-144.
- Cottaar F. 2004. Geelpootmeeuwencomplex van IJmuiden. *Dutch Birding* 26: 36-42.
- Dean A. 2012. Caspian Gull records from the West Midlands Region. <http://www.deanar.btinternet.co.uk/wmgulls/CaspG/caspgull.htm> (Accessed 21 augustus 2012).
- Dierschke J., Dierschke V., Hüppop K., Hüppop O. & Jachmann K. 2011. Die Vogelwelt der Insel Helgoland. OAG Helgoland, Helgoland.
- Dijk K. van 2005. Hoogwatertellingen van wadvogels. In: A. van Loon & R. Mooser, *Vogels van Schiermonnikoog, Uniepers, Abcoude*: 87-95.
- Dijk K. van 2012. Hoge aantallen dakbroedende Kokmeeuwen in de Eemshaven in 2011. *Sula* 25: 71-77 (in press).
- Ebels E., Knolle P. & Muiswinkel J. van 1996. Kaspische Geelpootmeeuw bij Geldermalsen in december 1991. *Dutch Birding* 18: 302-304.
- Faber M. & Neubauer G. 2002. Herring, Yellow-legged and Pontic Gulls wintering in inland Poland. *Dutch Birding* 24: 350-357.
- Gelderblom P. 2012. Eerste broedgeval Pontische Meeuw voor Nederland. birdingwageningen.blogspot.com (Accessed 28 september 2012).
- Gibbins C., Small B. & Sweeney J. 2010. Identification of Caspian Gull, 1. *British Birds* 103: 142-183.
- Gibbins C., Neubauer G. & Small B. 2011. Identification of Caspian Gull, 2. *British Birds* 104: 702-742.
- Grishchenko V., Gavriluk M., Yablonovskaya E. 2006. Number dynamics of *Larus cachinnans* in the colony near Kaniv hydroelectric power station in 1991-2006. *Avifauna of Ukraine* 3: 59-64.
- Hustings F., Coelen J. van der, Noorden B. van, Schols R. & Voskamp P. 2006. Avifauna van Limburg. SNL, Maastricht.
- Hustings F., Koffijberg K., Winden E. van, Roomen M. van & Soldaat L. 2008. Watervogels in Nederland in 2006/07. Rapport. Sovon, Beek-Ubbergen.
- Klein R. & Neubauer G. 2006. Einflüge von Steppenmöwen und Mittelmeermöwen ins nördliche Mitteleuropa. *Vogelwelt* 127: 91-97.
- Kostiushyn V., Andryuschenko Y., Goradze I., Abuladze A., Mamuchadze J. & Erciyas K. 2011. Wintering waterbird census in the Azov-Black Sea coastal wetlands of Ukraine, Georgia and Turkey. Rapport. Wetlands International, Kiev.
- Musgrove A., Austin G., Hearn R., Holt C., Stroud D. & Wotton S. 2011. Overwinter population estimates of British waterbirds. *British Birds* 104: 364-397.
- Neubauer G., Zagalska M., Gwiazda R., Faber M., Bukaciński D., Betleja J. & Chylarecki P. 2006. Breeding large gulls in Poland: distribution, numbers, trends and hybridisation. *Vogelwelt* 127: 11-22.
- Neubauer G., Zagalska M., Pons J., Crochet P., Chylarecki P., Przystalski A. & Gay L. 2009. Assortative mating without complete reproductive isolation in a zone of recent secondary contact between Herring Gulls and Caspian Gulls. *Auk* 126: 409-419.
- Neubauer G., Faber M. & Zagalska M. 2010. Yellow-legged Gull in Poland. *Dutch Birding* 32: 163-170.
- Olsen K. & Larsson H. 2004. Gulls of Europe, Asia and North America. Helm, Londen.
- Rudenko A. 2006. Migration of *Larus cachinnans* ringed in the south of Ukraine. *Waterbirds around the world*: 553-559. Edinburgh.
- Ryslavy T. 1993, 2006, 2011. Zur bestandssituation ausgewählter Vogelarten in Brandenburg. *Jahresbericht Naturschutz und Landschaftspflege in Brandenburg* 3: 4-10; 15: 4-12; 20: 49-62.
- Scott D. 2007. A note on large white-headed gulls in Iran. *Podoces* 2: 143-145.
- Skórka P., Wójcik J. & Martyka R. 2005. Colonization and population growth of *Larus cachinnans* in southeastern Poland. *Ibis* 147: 471-482.
- Spanoghe G. 2002. Status en veldkenmerken van Pontische Meeuw en Geelpootmeeuw. *Natuur.oriolus* 68: 158-171.
- Verkade H. 2012. Vogels op het strand bij Noordwijk. *Sula* 25: 12-40.
- Versluys M., Schut D. & IJnsen J. 2002. Schaarse vogels in Fryslân. FFF, Heerenveen.
- Wahl J., Bellebaum J. & Boschert M. 2005, 2007. Bundesweite Möwen-Schlafplatzzählungen. *Ergebnisse der Zählseason 2004/05; 2006/07. Wasservogelrundbrief 2005/06*: 17-20; 2007/08: 2-5.
- Zagalska M. & Neubauer G. 2012. Reproductive performance and changes in relative species abundance in a mixed colony of Herring and Caspian Gulls. *Acta Ornithol.* 47: 185-194.

Nawoord / endnote

Dit artikel is in de tweede helft van 2012 samengesteld en op 4 januari 2013 aangeboden aan de redactie van SULA. Op 3 juni 2013 liet de redactie weten dat men het graag wilde opnemen in een komend nummer van SULA. De redactie stelde een aantal wijzigingen en

aanvullingen voor. Op 11 juni 2013 is een nieuwe versie verzonden naar de redactie van SULA. Het artikel staat in de planning om gepubliceerd te worden in het nummer van SULA dat zal verschijnen na aflevering 2 van jaargang 25. Deze versie van 13 september 2015 is nagenoeg identiek aan de versie die op 11 juni 2013 naar de redactie is verzonden. Er is alleen een nawoord toegevoegd. Nieuwe ontwikkelingen en inzichten en vervolgwaarnemingen van geringde vogels van na begin juni 2013 zijn dus niet verwerkt in deze versie. Een deel van de inzichten zijn daardoor wellicht verouderd.

Aflevering 1 van jaargang 25 van SULA verscheen in de zomer van 2012. In november 2013 zou aflevering 2, met onder andere een artikel van mij over een grote kolonie dakbroedende Kokmeeuwen *Larus ridibundus* in de Eemshaven (Van Dijk 2012), naar de drukker gaan. Door onvoorziene omstandigheden is het drukken van dit nummer voor onbepaalde tijd uitgesteld. Het is op het moment van het schrijven van dit nawoord onbekend wanneer dit zal gebeuren. Het is ook onbekend wanneer de aflevering van SULA met dit artikel over de Pontische Meeuw zal verschijnen.

This manuscript was prepared in the second half of 2012 and it was submitted on 4 January 2013 to the editors of SULA, the journal of the Dutch Seabird Group. On 3 June 2013, I got a response with some minor comments and with the announcement that the paper was suitable to be published in a next issue of SULA. I have returned a revised version to the editors on 11 June 2013. It is at the moment of the release of this online version unknown if and/or when a next issue of SULA, with or without this paper, will be published.

This version of 13 September 2015 is virtually identical to the revised version of 11 June 2013. It is not updated with new information/insights and with new records of the marked birds listed in the paper. This paper might therefore contain outdated insights, in particular because there is a rapid expansion in knowledge on the occurrence of Caspian Gulls.

*The most recent issue of SULA, issue 1 of volume 25, was published in mid 2012. Printing of issue 2 of volume 25 was scheduled for November 2013, but printing of this issue was delayed for an unknown period of time soon after I got a final proof of a paper with details on a count of a large colony of roof-nesting Black-headed Gulls *Larus ridibundus* in the Eemshaven, The Netherlands (Van Dijk 2012).*

Groningen, 13 september 2015 / Groningen, The Netherlands, 13 September 2015.
